

УДК 94 (477.63)«1953–1964»

Н. М. Малига

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ДІЯЛЬНІСТЬ ДОБРОВОЛЬЧИХ НАРОДНИХ ДРУЖИН
ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ У ЗАПОБІГАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ
НАПРИКІНЦІ 50-х – В СЕРЕДИНІ 60-х рр. XX ст.
(НА МАТЕРІАЛАХ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО РАДІОЗАВОДУ)**

Проаналізовано діяльність колективу Дніпропетровського радіозаводу, на базі якого наприкінці 50-х – середині 60-х рр. XX ст. було створено одну з перших у регіоні добровільчу народну дружину.

Ключові слова: добровільча народна дружина, радіозавод, правопорушення, діяльність.

Малига Н. М. Деятельность добровольных народных дружин Днепропетровщины по предотвращению правонарушений в конце 50-х – середине 60-х гг. XX в. (на материалах Днепропетровского радиозавода).

Проанализирована деятельность коллектива Днепропетровского радиозавода, на базе которого в конце 50-х – середине 60-х гг. XX в. была создана одна из первых в регионе добровольная народная дружина.

Ключевые слова: добровольная народная дружина, радиозавод, правонарушения, деятельность.

Malyga N. M. Activities of voluntary public squads in Dnipropetrovsk region in the field of crime prevention during in the late 50's – mid 60's of XX century (according the sources connected with Dnipropetrovsk radio factory).

In the article considered the activities of voluntary public squads in Dnipropetrovsk region in the field of crime prevention during in the late 50's – mid 60's of XX century according the sources connected with Dnipropetrovsk radio factory. This enterprise clearly shows peculiarities of social activity of citizens under the leadership of the Communist Party, which considered labor collective as a main link of communist self-government.

In Ukrainian and foreign historiography this problem is almost unconsidered. Source base is represented by the fund of State archive of Dnipropetrovsk region, acts of the CC KPSU (Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union), and publications of local press.

In the article made an attempt to show the process of functioning of voluntary public squads on the example of Dnipropetrovsk radio factory and show the results in field of crime prevention.

Keywords: voluntary public squad, radio factory, crime.

Загальновідомо, що з 1953 р. Радянський Союз став на шлях поступового оновлення політичної системи. Перший секретар ЦК КПРС М. С. Хрущов запропонував у цей час ідею створення соціалістичної «громадянської держави», в якій головна увага приділялася б залученню партією громадян до всебічної участі в управлінні справами суспільства та держави. Ця теза отримала широке ідеологічне підґрунтя і суттєво змінила погляди на процес державотворення.

З огляду на це, первинною ланкою «комуністичного самоврядування» ідеологами того часу було визнано трудовий колектив. Саме ж поняття «соціальна активність» трактувалася в якості «вільної, усвідомленої, цілеспрямованої боротьби мас, класів, соціальних груп, колективів трудящих та індивідуумів, спрямованої на утвердження комуністичних принципів та ідеалів у всіх сферах життєдіяль-

ності суспільства» [1, с. 105]. У СРСР передбачалося сформувати розгалужену систему громадських організацій, серед яких важливе місце належало інституту добровольчих народних дружин (далі – ДНД). Своє існування він розпочав із постанови ЦК КПРС від 2 березня 1959 р. «Про участь трудящих в охороні громадського порядку» [10, с. 25].

Дніпропетровщина на межі 1950–1960-х рр. була промислово розвиненим регіоном Радянського Союзу. Одним із підприємств, на базі якого успішно втілювали ідею залучення громадськості в запобігання правопорушень, став Дніпропетровський радіозавод (далі – ДРЗ). Його будівництво розпочалося у 1945 р. Офіційно завод став до роботи 18 лютого 1947 р. Спочатку тут займалися тільки ремонтом радіотехніки, але згодом розпочалося виробництво власної продукції. Це були радіостанції «Урожай», приймачі «Рекорд», «Дніпро-52», «Дніпропетровськ», радіоли «Дніпро-58», «Промінь», «Чайка». Особливу популярність здобули малогабаритні транзисторні приймачі «Спорт», «Мрія» та «Геолог». У 1964 р. почалося виробництво широковідомої марки телевізорів «Весна» [9, с. 16].

За короткий час завод перетворився на один із флагманів машинобудівної промисловості. Так, на початку 1960 р. кількість робітників налічувалася понад 3 тис. Колектив дбав не тільки про виробництво, але й брав участь у багатьох громадських акціях, зокрема у створенні добровольчої народної дружини. Для цього вже у березні 1959 р. було створено ініціативну групу з провідних інженерів, членів партії, яку очолив секретар партбюро М. А. Вінтер [6, арк. 4].

Ініціативна група здійснила значну «роз'яснювальну та ознайомчу роботу» серед працівників заводу. Передбачалося співпраця з міліцією та прокуратурою Кіровського району Дніпропетровська. Активно проводилися різнопланові семінари та бесіди, які мали за мету висвітлити роль та завдання дружинників, порядок чергувань та затримання правопорушників, проведення відповідної суспільно виховної роботи серед населення [4, арк. 5].

Добровільна народна дружина Дніпропетровського радіозаводу розпочала свою діяльність 10 квітня 1959 р. Спочатку кількість дружинників нараховувала 226 осіб. Станом же на 1964 р. кількість дружинників зросла до 2850 [8, арк. 14]. До її лав були залучені практично всі члени партії та комсомольці ДРЗ, у тому числі директор заводу М. А. Вінтер, його заступник, секретар парткому, завком профсоюзу, всі очільники цехів та відділів. Отже, за офіційними даними, діяльність ДНД на заводі набуває масового характеру.

Така реакція на постанови партії була характерною для всього Радянського Союзу. Вважалося, що найперша ознака демократичного суспільства в першу чергу визначається саме кількісним показником. Чим більша була чисельність залучених до діяльності членів народних дружин, тим, як вважалося, більше «демократизму». На практиці суспільно-політична система СРСР мала дуже обмежений характер.

Як свідчать джерела, дружину радіозаводу керував штаб, який складався з 15 осіб. Саме він планував роботу, забезпечував виконання завдань, поставлених районним штабом, координував свою діяльність з органами міліції, суду та прокуратури. Члени штабу закріплювалися за цеховими дружинами для надання їм практичної допомоги. Заводський штаб ДНД базувався у приміщенні Палацу культури залізничників. Тут же розміщувалася і бібліотека з набором відповідної літератури та посібників із роз'ясненням радянського законодавства, моральним

кодексом будівника комунізму тощо. Поширеним був один із посібників І. Х. Головченка «Це обов'язок кожного» [3].

Для забезпечення охорони громадського порядку на закріплених об'єктах штаб розробляв графік чергувань цехів. Щоденно в неробочий час на чергування виходило 50–60 дружинників. За ДНД Дніпропетровського радіозаводу були закріплені практично всі культурно-масові об'єкти центра міста – театри, парки, сквери, кінотеатри, танцювальні майданчики та ін. На патрулювання виходили групами по 3–5 осіб. Основними вимогами до чергових були наявність посвідчення дружинника та червона пов'язка на руці. Старшими груп призначалися найбільшого досвідчені працівники ДРЗ [5, арк. 5].

Дружинниками була проведена значна профілактична робота. Затримано та притягнуто до відповідальності значну кількість зловмисників: хуліганів, крадіїв, спекулянтів, п'яниць і т. д. Так, у листопаді 1962 р. у парку ім. В. Чкалова чергові Коновалов, Меркулова та Стрелова затримали п'яниць, які на танцмайданчику поводитися не пристойно та вживали ненормативну лексику. Ця ж група через кілька днів затримала ще одного хулігана, який побив перехожого. Порушники понесли кримінальну відповідальність [9, с. 31].

Непоодинокими були випадки, коли пильність дружинників допомагала затримати так званих «гастролерів» – кримінальних злочинців, які перебували у всесоюзному розшуку. Так, чергуючи в театрі ім. Т. Г. Шевченка, Герчикова та Рогов помітили, що одна громадянка намагалася обманним шляхом заволодіти чужим пальто. Після затримання особи було виявлено, що вона ніде не працює, у Дніпропетровську прописана не була, а до цього проживала у Ленінграді, Москві, Харкові, Ризі, Одесі [11, с. 3].

На початках своєї діяльності добровольча народна дружини ще не користувалася належним авторитетом. Тому деякі порушники вели себе досить зухвало. Вони не вважали штаб «законним» органом суспільного впливу. Нерідкими були випадки, коли зловмисники відмовлялися давати пояснення або надавали неправдиві особисті дані. Виявом непокори були сперечання з дружинниками, навіть доходило до фізичного спротиву [7, арк. 15].

Штаб ДНД радіозаводу не тільки мав інформацію щодо виконання покарання, але і повідомляв на місце роботи або навчання затриманих про скоєні ними правопорушення. У листах на ім'я керівників підприємств штаб просив прийняти запобіжні міри. Цим напрямом діяльності у 1960–1965 рр. займалася очільник профсоюзу радіозаводу Л. В. Кобринська. Таке листування мало зворотний зв'язок [9, с. 25].

Профілактична робота ДНД у цей період мала, безперечно, позитивний характер. Так, у травні 1960 р. було «затримано студента Гірничого інституту у нетверезому стані, який до того ж непристойно себе поводив. Про це штаб повідомив директору ВНЗ. Відповідь дав декан факультету Ф. І. Кучерявій, який у своєму листі повідомив, що цього студента виключено з інституту. Аналогічний випадок трапився з одним з акторів театру ім. Т. Г. Шевченка, який у нетверезому стані непристойно поведився у громадському місці». На звернення штабу ДНД до нього, директор театру повідомив, що «проступок актора було винесено на товариський суд театральної спільноти. Порушник був відправлений на тривале лікування» [7, с. 96].

Наведений матеріал свідчить, що практична діяльність дружинників мала ті повноваження, рамки яких визначалися «Уставом ДНД», який був керівним для

всіх дружин СРСР. До їх обов'язків відносилися не лише виконання паралельних функцій з органами внутрішніх справ з охорони громадського порядку. Дружинники мали формувати у населення «нове комуністичне мислення», яке включало в себе ідейно-політичне та трудове виховання громадян. Його суть зводилася до формування в усвідомленні громадян потреби «служити своїй державі та реалізувати її ідеї» [2, с. 116]. Тобто, народні дружинники мали не лише реагувати на всі випадки правопорушень, але і виконувати одне з основних своїх завдань – вести виховні бесіди. Частою була практика проведення лекцій та уроків активістами серед шкільної та студентської молоді.

Заслуговує на увагу досвід роботи штабу ДНД радіозаводу у боротьбі з бездоглядністю та правопорушеннями серед малолітніх, яких вони виявляли під час рейдів. Виховна робота передбачала не тільки роботу з дітьми. Штаб міг повідомити на підприємство, де працювали батьки. Так, у липні 1963 р., під час літніх канікул, буз затриманий п'ятнадцятирічний син одного з професорів. Він разом з друзями на вулиці пив вино та грав у азартні ігри. Батька викликали до штабу на бесіду. У той же час за паління та вживання алкоголю затримано іншого підлітка. Після проведеної бесіди з матір'ю хлопця, вона залишила в штабі такий запис: «Дякую за те, що ви повідомили мене про жахливу поведінку мого сина. Обіцяю прийняти заходи і виховувати сина таким, яким личить бути члену нашого суспільства» [4, арк. 64].

Зазначимо, що діяльність дружинників ДРЗ висвітлювалася у пресі. На заводі виходила стінгазета «Голос дружинника», в якій з гумором та сатирою засуджувалися проступки злісних хуліганів, спекулянтів та інших антисоціальних особистостей. Особливе враження справляли карикатури художника Д. М. Пилко, який займався оформленням газети. Для популяризації руху широко використовувалася радіостанція заводу. Штаб проводив два–три рази на місяць цикл радіолекцій на теми: «Задачі дружинників із посилення охорони громадського порядку», «Про моральний кодекс будівника комунізму», «Радянське законодавство у боротьбі з правопорушеннями» тощо. Окрім заводської преси, досягнення добровольців, хоча і не так активно, вміщувались і на шпальтах таких газет обласного рівня, як «Зоря» та «Дніпровська правда». Це пояснювалося загальнодержавною політикою – зайвий раз не афішувати правопорушення [11].

Добровольці Дніпропетровського радіозаводу мали змогу безпосередньо спілкуватися з представниками органів міліції, прокуратури, народним судом та юридичною консультацією Кіровського району. В окремо відведені дні перед працівниками заводу читали лекції начальник Кіровського райвідділу міліції В. І. Марфут та прокурор району П. І. Буряк, начальник управління міліції Дніпропетровська Ф. Р. Манейло та його заступники К. Н. Кабардін, А. А. Глазков та інші. Вони часто спілкувалися з дружинниками, оскільки останні виступали одним із джерел оперативної інформації. Підкреслимо, що важливо було попередити і неправомірні дії серед самих добровольців [4, арк. 5].

Партійний комітет та штаб ДНД щорічно проводили спільні збори, де підбивалися підсумки роботи, складали план на наступний рік, а також нагороджували активістів та передовиків виробництва. Так, наприклад, у 1964 р. робітника ДРЗ М. І. Коблянського було занесено до Книги пошани добровольчих народних дружин Кіровського району. Комсомолец Б. Е. Швець був нагороджений медаллю «За відмінну службу по охороні громадського порядку». В. Н. Гайдуков, Л. З. Демченко Б. П. Степанов нагороджені Почесними грамотами. Нерідко такі

відзнаки супроводжувалися цінними подарунками. Лише за 1964 р. 558 дружинникам було оголошено подяку. Сама ж добровольча народна дружина Дніпропетровського радіозаводу за високі показники в роботі з охорони громадського порядку отримала перехідний Червоний прапор райкому КП України та виконкому райради депутатів трудящих [9, арк. 37].

Таким чином, діяльність народних дружин стала справді ефективним інструментом у запобіганні та боротьбі з правопорушеннями, дієвим виховним елементом радянської людини. Громадянам прищеплювалося поняття відповідальності, виконання «високого морального обов'язку перед суспільством та державою». Однак, суспільна активність, яка так заохочувалася владою, набула не стільки індивідуальний, особистісний характер, скільки колективний. В її формуванні держава цілеспрямовано включала все суспільство. Це створювало бажану ілюзію того, що радянська система, а разом з нею і весь радянський народ поступово рухаються до своєї головної мети – побудови системи «комуністичного самоврядного суспільства».

Бібліографічні посилання

1. Внеочередной XXI съезд Коммунистической Партии Советского Союза. 27 января – 5 февраля 1959 года. Стенограф. отчет. – Т. 1. – М., 1959.
2. **Гашев С.** Формирование нового человека – важнейшая задача коммунистического строительства / С. Гашев // XXII съезд КПСС о строительстве коммунизма в СССР. – Волгоград, 1962.
3. **Головченко І. Х.** Це обов'язок кожного / І. Х. Головченко. – К., 1965.
4. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 4864, оп. 1, спр. 63.
5. Там само. – Спр. 112.
6. Там само. – Спр. 134.
7. Там само. – Спр. 138.
8. Там само. – Спр. 204.
9. На страже общественного порядка: из опыта добровольной народной дружины Днепропетровского радиозавода. – Д., 1965.
10. Постановление ЦК КПСС от 2 марта 1959 г. «Об участии трудящихся в охране общественного порядка» // Собрание постановлений и распоряжений правительства СССР (СП СССР). – М., 1959 – № 4.
11. **Семенченко О.** Патрулюють дружинники / О. Семенченко // Зоря. – 1965. – № 18.

Надійшла до редколегії 06.01.2015